

מעדני כתא

משיעורי הגאון רבי נפתלי הכהן קופשיץ שליט"א

פרשת קרח תשפ"ו

בענין אמר להבדיל בין קודש לחול ולא כיון להבדלה אם אומר רצה בברכה"מ

הרי מבואר מדברי המג"א גופיה דבמקום ספק שפיר מזכרנו, ואין קפידא להחמיר בזה, וא"כ בספק המג"א גופיה לענין אם הבדיל קודם ברכה"מ דנסתפק אם יאמר רצה לכא' לפי דבריו שם יש להחמיר ולהזכיר. אולם יעו"ב גר"ז (סי' קפ"ח ס"ז בסופו) שכתב דבספיקו של המג"א כשאמר המבדיל בסעודה שלישית אם יאמר רצה יהא בשוא"ת.

אך בנידו"ד יש מקום לומר דמסתבר שיכול לומר רצה, שהרי בנידו"ד הרי לא כיון כלל למצוות הבדלה, ועיקר הדין הוא דמצוות צריכות כוונה כמבואר בשו"ע (סימן ס'), ואפי' במצוה דרבנן קי"ל לעיקר הדין שצריכות כוונה, כמבואר במג"א (סימן תפ"ט ס"ק ח') שכתב דגם בספירת העומר בעי כוונה, אלא שהחמירו לענין ברכה שגם הסופר בלא כוונה לא יברך שנית, וא"כ הכא שלא כיוון למצוות הבדלה מעיקר הדין לא יצא כלל חובת הבדלה, ואע"פ דלגבי ברכה חיישינן למ"ד מצוות אי"צ כוונה, מ"מ בזה בודאי יוכל להזכיר מספק.

יבואר דכשמבדיל בתפלה אינו מבטל מצוות הבדלה על הכוס

והיה מקום לומר דהכא לכו"ע אינו יוצא בזה מצוות הבדלה, שהרי בודאי הוא רוצה לקיים הבדלה על הכוס, וכמו דלענין קידוש כתב המג"א (סי' רע"א סק"א) דיוצא בתפלה מדאו', ובחתי"ס (שם) כתב דיש לכוון שלא לצאת יד"ח קידוש בתפלה בכדי שיוכל לקיים את הקידוש דאו' מן המובחר על הכוס, ובפשוטו הוא הדין בהבדלה מצוה מן המובחר שיקיים ההבדלה על הכוס, וא"כ ע"כ דמה שאומר המבדיל ועושה צרכיו אינו בשביל קיום מצות הבדלה אלא הוא היתר לעשות צרכיו, וא"כ שפיר הוי תרתי דסתרי, דאפי' אם בעלמא מצוות צריכות כוונה, מ"מ בזה שאמר המבדיל הותר במלאכה בכל גוונא, וא"כ הוי תרתי דסתרי.

אמנם לכאורה נראה דלענין הבדלה פשוט כי לכו"ע צריך לצאת יד"ח הבדלה בתפלה, דהא תקנו לאומרה בתפלה, בזמן שהענין ולא היה יין מצוי להם, ואח"כ כשהעשירו תקנו לומר שניהם, בתפלה ועל הכוס, וכמבואר בברכות (דף ל"ג ע"ב), שאמרו המבדיל בתפלה צריך להבדיל על הכוס, וא"כ הרי כל ענינה של הבדלה בתפלה הוא לקיים מצוות הבדלה, וא"כ בוודאי יוצא הבדלה בתפלה, ומסתבר דאפי' כשלא כיוון לקיים בה מצוות הבדלה שפיר קיים חובת הבדלה, דכל מה שמזכיר הבדלה בתפלה הוא בכדי להבדיל בתפלה, דלכך תקנו לומר הבדלה בחונן הדעת, ואי נימא דמקיים בהא מצוות הבדלה א"כ הרי הוא מפסיד הוא את ההבדלה על הכוס, וע"כ דמהא דתקנו שניהם בתפלה ועל הכוס מוכח דאינו מפסיד מצוות הבדלה על הכוס.

וא"כ הכי נמי יש לומר דבמה שאומר המבדיל בין קדש לחול ועושה צרכיו הוא מקיים מצוות הבדלה דאורייתא, ואינו מפסיד עי"ז את המצוה מן המובחר של הבדלה על הכוס, וכנ"ל, אך בזה שאמר המבדיל בין קדש לחול

ונשאלתי מאחד שסעד סעודת שלישית בשבת אצל תלמיד חכם גדול, ואותו הת"ח דיבר דברי חיזוק ואגדה בתוך הסעודה, ובתוך דבריו אמר כי הגאון ר' אייזל חריף זצ"ל הוזמן פעם לברית באיזה מקום והמתינו לו זמן ארוך ובושש לבוא, ואח"כ כשבא אמר לו אחד הממתנים כי המתינו לו 'להבדיל' כמו למשיח, ואמר לו ר' אייזל חריף כי מצינו 'להבדיל בין הקודש ובין החול' 'בין ישראל לעמים' בין יום השביעי לששת ימי המעשה, אבל לומר הבדלה בין יהודי ליהודי לא אמרינן, ואפי' בין יהודי פשוט למלך המשיח, ולמה הוא אומר 'להבדיל'.

ואותו שסעד אצל הת"ח התעורר כי יתכן שאחרי שאמר באותו הזמן להבדיל בין הקודש ובין החול וכו', כבר קיים הבדלה ולא יוכל לומר רצה, וכמו שכתב המשנ"ב (סי' רס"ג ס"ק ס"ז) בשם המג"א (שם ס"ק ל"ג) להסתפק אם מי שאמר המבדיל יוכל להזכיר רצה בברכה"מ, אך לא העיר לאותו הת"ח, ושאל אח"כ האם באמת כן היה הדין שלא יכול הת"ח להזכיר רצה בברכה"מ.

יבואר דבנידון המג"א גופיה מסתבר דיוכל להזכיר וכ"ש בנידו"ד

הנה מה שמזכירים רצה בברכה"מ אחרי השקיעה אינו משום שכל זמן שלא הבדיל אכתי השבת נמשכת, שהרי כן הדין גם לענין על הניסים בחנוכה ופורים, שאם אכל בר"ח אעפ"י שמברך בלילה מזכיר על הניסים, וכן לגבי יעו"י בר"ח כל שאכל בר"ח אעפ"י שמברך בלילה מזכיר יעו"י, ואפי' שאין בימים אלו כלל דין תוספת, והטעם שמזכירים, הוא משום שנחלקו הראשונים אי לענין הזכרה אוליין בתר שעת האכילה או לענין שעת הברכה, ומחמירים להזכיר כפי שעת האכילה.

ולפ"ז צ"ב ספיקו דהמג"א, דמה איכפת לן שאמר המבדיל בין קדש לחול בסעודה שלישית, הרי גם אם הוא כבר מוצאי שבת יכול להזכיר רצה, דכיון שאכל בשבת צריכים להזכיר שבת בברכה"מ.

וצריך לומר דמספקא ל' להמג"א, דכיון שאמר המבדיל והותר במלאכה הוי תרתי דסתרי להזכיר רצה אחר שהותר במלאכה.

אכן נראה דאעפ"י שמספקא ל' להמג"א אם צריך להזכיר, מ"מ יכול להזכיר מספק, כמבואר בדברי המג"א (סי' רע"א ס"ק י"ד) שכתב ע"ד השו"ע שם (סעי' ו') שפסק דאם התחיל לאכול סעודת שבת מבטל יום, צריך להזכיר של שבת בבמה"ז, דילה"ק דבסוף סי' קפ"ח פסק דאוליין בתר התחלת הסעודה, וכתב שם, "ל' דספוקי מספקא ליה ומספקא בכל ענין צריך להזכיר דאין קפידא אם מזכיר שלא לצורך כמו"ש סס"ק ק"ח, ע"כ.

^א וכוונת אותו הת"ח שדרש להביא מסיפור זה מוסר השכל, כי כל יהודי באשר הוא, יכול להיות משיח, ולכן אין אומרים להבדיל בין יהודי למשיח, כי כל יהודי יכול להיות משיח. וכמו שהבאנו כמה פעמים שהיה חרם בירושלים נגד לימוד שפת האנגלית באותם הימים, והיו שהתערעמו אצל זקני מרח הגר"ח זוננפלד זצ"ל מה חמור כל כך בלימוד שפת האנגלית, והשיב להם, דאיתא בשבת (דף קט ע"ב) 'אמר רב יהודה אמר רב מאי דכתיב "אל תגעו במשיחי ובנביאי אל תרעו", "אל תגעו במשיחי" אלו תינוקות של בית רבן, "ובנביאי אל תרעו" אלו תלמידי חכמים', וביאר, שתינוקות של בית רבן כל אחד מהם יש בכוחו להיות משיח, וההתייחסות לכל ילד צריכה להיות כאילו הוא יהי' המשיח, ולכן צריך לזהר בהם שלא לעשות דבר שיגרור להם שלא יוכלו להיות משיח, ומחמת כן אי אפשר ללמד אנגלית שיוכל לעכבם מלהיות משיח.

ובזכרוננו כי היה תלמוד תורה חשוב שרצה לקחת את הילדים לטו"ל גי'פ"ם, ודיברתי עם הנהלת הת"ת, ושאלתי האם טו"ל כזה יוכל לעזור לילד להיות 'חזון איש' או שירחיק אותו מלהיות 'חזון איש', שאם הוא דבר שהילד כבר מכיר ומשתוקק אליו ניהא, אבל ללמד את הילד הנאות חדשות שאינו מתאוה להם הוא דבר המרחיק את הילד מלהיות

'חזון איש', כמש"כ הגר"א באיגרתו שהעולם הזה דומה לשוה"מ מים מלוחים, דומה לו שמרווה וצמא יותר, והשיבו לי דנראה שהדבר כן יועיל לתלמידים, ואמרת ששאל את מרח הגר"א"ל שטיינמן זצ"ל, ורק כשאמרתי שכדאי לשאול את מרח זצ"ל הוחלט לבטל נסיעה זאת.

² ואע"פ שהמג"א (סימן ס') הביא דברי הרדב"ז שכתב דבמצוות דרבנן לא בעי כוונה, מכל מקום סתימת השו"ע דגם במצוות דרבנן בעי כוונה, ובאמת ברדב"ז גופי' (חלק ה' סימן קכ"ה) מבואר דגם בדרבנן בעי כוונה, שכתב לבאר אמאי בקריאת המגלה כתב הרמב"ם דמצוות צריכות כוונה אע"פ דס"ל דמצוות אי"צ כוונה, דהוא משום דרבנן עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה, ומבואר להפך, וצ"ע.

³ ובגמ' בברכות שם אמרו דכמו דבקיודש אומר בתפלה ואח"כ על הכוס, הכ"נ בהבדלה, ולכא' משמע דדינן שווה וכמו דבהבדלה אומר בתפלה אע"פ שהוא מכוון להבדיל ומ"מ יכול הוא להבדיל אח"כ על הכוס ומקיים בה מצוות הבדלה על הכוס, הכ"נ על הקידוש אע"פ שמוכוון לקידוש בתפלה יכול לקיים מצוות קידוש על הכוס, וצ"ע דברי החת"ס הנ"ל שיש לכוון שלא לצאת ידי קידוש בתפלה.

בתורת מעשה בעלמא, כיון שלא כיוון למצוות הבדלה, א"כ לא יצא יד"ח הבדלה כלל, והדר דינא שיוכל לומר רצה בברכה"מ משום שלא הותר במלאכה באמירה זו מאחר שלא קיים מצוותו בזה.

אמנם החת"ס בתשו' (או"ח סי' כ"א) אל חמיו הגרעק"א כתב דגם בהבדלה הוי כמכוונים שלא לצאת וכאילו לב"ב מתנה על כך בכדי לקיים מצוות הבדלה על הכוס, וזה דלא כמש"כ, וא"כ אכתי אפשר שבמה שאומר המבדיל בין קודש לחול אינו מקיים הבדלה, ואינו אלא היתר לעשות צרכיו, וא"כ גם כשלא כיוון למצוה כלל הותר לעשות מלאכה והוי תרת"י דסתרי.

ביאור הגרי"ז בטעם ההבדלה בשיטת הרמב"ם ורש"י

והנה בחידושי מרן רי"ז הלוי זצ"ל על הרמב"ם (הל' שבת) כתב לבאר בשיטת הרמב"ם (פכ"ט משבת ה"ה) שכתב, 'אסור לאדם לאכול או לשתות יין משקדש היום עד שיקדש, וכן משיצא היום אסור לו להתחיל לאכול ולשתות ולעשות מלאכה או לטעום כלום עד שיבדיל', וכלל את האיסור מלאכה יחד עם האיסור לטעום קודם הבדלה, ומשמע דס"ל דהאיסור מלאכה הוא מדין ההבדלה, שאין לו להתעסק במלאכה לפני קיום מצוותו, ולא משום קדושת השבת, דקדושת השבת אודה ליה, וכלשון המג"א (סימן תפ"ט) והט"ז (סימן רס"ג) דהשבת חלף הלך לו, והאיסור מלאכה הוא משום ההבדלה, שכל זמן שלא קיים מצוות הבדלה אסור הוא במלאכה.

וביאר הגרי"ז דס"ל להרמב"ם כהר"ף דאין יוצאין באמירת ברוך המבדיל בלא שם ומלכות, ואמוראי שהיו מבדילים בברכה זו ועושים צרכיהם היינו שהיו מברכים בשם ומלכות, אלא שלא היו מוסיפים בברכה עוד הבדלות מלבד ברוך המבדיל בין קודש לחול, ולעולם באמירה זו יוצא הוא מצוות הבדלה.

וכתב דלשאר הראשונים דסברי שלא היו אומרים אלא ברוך המבדיל בין קדש לחול בלא שם ומלכות, ע"כ הא דאסור במלאכה עד שיאמר ברוך המבדיל אינו משום קיום מצוות הבדלה, אלא הטעם כמו שכתב רש"י דהוא משום היכר שאינו עושה מלאכה עד שילווה המלך, והיינו דאינו עושה מלאכה עד שנפרד מן השבת, ומדיני השבת הוא, ולא מדיני הבדלה, שאינו מקיים בזה מצוות הבדלה, אבל מ"מ אינו משום דקדושת השבת ממשכת, אלא דצריך

לעשות היכר שאינו עושה מלאכה בלא הבדלה.

ונראה דלרש"י דאמירה זו של ברוך המבדיל הוא להכירא בעלמא ללוות את המלך, א"כ כשאמר האי הבדלה דרך מעשה בעלמא, בוודאי אין כאן היכר כלל, שכל עצמה של אמירה זו היא להראות שאינו עושה מלאכה עד שילווה המלך, ואם לא אמר הבדלה זו אלא דרך סיפור, פשוט שלא קיים הבדלה זו.

ולפ"ז בנידו"ד שאותו ת"ח סיפר מעשה על ר' אייזל חריף זצ"ל ולא כיון להבדלה, לכאורה לב' הצדדים לא קיים מצוות הבדלה, לא מבעי להרמב"ם והר"ף דבעינן לברך ברכה זו בשם ומלכות על הכוס וכפי שביאר הגרי"ז, א"כ בוודאי דלא יצא באמירה זו כלל, אלא אפי' לשיטת רש"י דהוא משום היכר מסתבר דלא הוי היכר היכי שלא כיוון כלל ללוות המלך, וטוב עשה שלא אמר לאותו ת"ח שאפשר שאינו יכול לומר רצה בברכה"מ.

יבואר דמסתבר דגם להאומרים כי כל זמן שלא הבדיל ריח נשמת שבת עליו מ"מ בנידו"ד לא הוי הבדלה

אכן מדברי המשנ"ב נראה דאמירת ברוך המבדיל הוא כפי שמורגל בפי כל, דכל זמן שלא אמר ברוך המבדיל לא פקעה הימנו קדושת השבת, ולהכי אסור במלאכה, וכן משמע בלבוש, וכלשון הא"ר דעדיין ריח נשמת קדושת השבת עליו, וכן משמע קצת בדברי הגמ' גבי 'קנה' דאמרין שאני אפוקי יומא מעיולי יומא דאפוקי יומא כל כמה דמאחרין ליה עדין, ומשמע קצת דכל זמן שלא הבדיל אכתי יש בו מקדושת השבת, והתם איירי אפי' אחר שהבדיל בתפלה ואפ"ה בעינן לאחר ההבדלה משום אפוקי יומא מאחרין ליה, ולפ"ז היה מקום לדון אם בנידו"ד מהני הבדלה זו.

ומסתבר דגם לשיטת המשנ"ב דלא יצאה קדושת השבת כל זמן שלא הבדיל מ"מ אינו מועיל היכא דלא כיון לזה כלל אלא סיפור מעשה שהיה, שגם עניין זה להוציא השבת אינו אלא שאומר הבדלה זו ככוונה להוציא השבת אבל כשאינו אומרו אלא דרך סיפור דברים לא עביר מיד.

ותבא לדינא, דנראה פשוט מכל הני טעמי שאותו הת"ח יכול להזכיר רצה בברכתו.

בענין קנה בחנות של עכו"ם והתברר שלא שילם על הירקות האם יכול לאוכלם

עשקו יחזיר, עכ"ל. ומדכיל לה הרמב"ם לאיסור גזילה של גוי בהדי איסור גזילה מישראל משמע דבתרומתו איכא אותו איסור, וא"כ גם בגוי איכא לאו דלא תגזול, וצריך לומר דהרמב"ם פירש דמהנך קראי דמייתי בגמ' מקרא דואכלת את כל העמים או מוחשב עם קוניהו ילפינן דלאו דלא תגזול נאמר גם על גוי.

ולפ"ז כשלקח מהחנות ולא שילם, לכאורה הרי זה גזל בידו, וא"כ יהי' אסור לו לאוכלו.

יבואר דעת הנתה"מ דגזל עכו"ם אינו חייב בהשבה

אך מ"מ נראה דיכול לאוכלו, דהנה הנתה"מ (סי' שמ"ח סק"א) נקט דאפילו למ"ד גזל עכו"ם אסור, מ"מ בהשבה אינו חייב, דרק בישראל רחמנא נתקיה לעשה דהשיב את הגזילה, אבל בעכו"ם נהי דקרא דוחשב לדרשה גמורה אתי, מ"מ היכן מצינו דחייביה רחמנא בהשבה בעכו"ם.

ממנו מה נעשה בדינו בעולם ההוא, ואמר לי שדין של מעלה חמור מאד שאי אפשר לשום אדם בעולם הזה לשער כלל, וביחוד מקפידים מאד על דברים האסורים שנדברו שלא כהוגן, ושאלתי עוד איך עלה בדינו והשיבני שכל ימות החול לא הניחוהו לבא אלי בחלום ולתת לי ישר כח עד יום השבת שנתנו לו מנוחה והניחוהו להראות אלי בחלום יותר לא דבר מאומה ונעלם ממני חלף הלך לו ולא ראיתיו עוד והקיצותי והתם על המכתב חיים ברלין, ע"כ.

ובהקדמה שם כתבו שהיה במכתב עוד קטע שאמר אבל על תלמידי חכמים יש הרבה מליצי יושר והושמט ממכתבו.

וכתב שם חתנו של הגאון ר' איצ'ל זצ"ל מה נפלא למתבונן הלא מו"ח הגאון זצ"ל כידוע לכל לא הי' שח שום שיחה מו"ח אלול עד מחרת יוה"כ פ' זאת אומרת שחלק התשיעי מכל השנה קיים האמור בחז"ל מה אומנתו של אדם בעוה"ז יעשה עצמו כאלם שנאמר האומנם אלם צדק תדברון ובכל זאת התמרמר בוידיו וגם הרגיש זאת ביום הדין הקדוש, אנו שאין מחסום ללשונינו מה נאמר וכו' ולא לחנם נאמר שומר פיו ולשונו שומר מצרות והנה זה היה אצל ר' איצ'ל שהיה קדוש עליון, ואין אפשר לומר על כל נפטר שיהי' מליץ יושר, אתמהא.

^ה אכן בכס"מ שם דקדק מדברי הרמב"ם שם שכתב ואסור לגזול ולא כתב שעובר עליו בלא תעשה לומר שאין איסור זה מן התורה עכ"ד. והגרע"א (חו"מ ריש סי' שנ"ט) הניח דבריו בצע"ג ע"י שם.

ונשאלתי באחד שנכנס לצרכני' של עכו"ם, וערך שם קני' גדולה, וכשחזר לביתו, והתחיל לאכול מהדברים שקנה, עבר על החשובות, והתברר שלא שילם על הירקות, האם רשאי להמשיך לאוכלם ואח"כ ישלם, או שקודם צריך לחזור ולשלם. והתקשר לבית הוראה, ואמרו לו שאסור לו לאכול עד שישלם.

יבואר דעת הרמב"ם דגזל עכו"ם איכא לאו דלא תגזול

הנה קי"ל (ב"ק דף ק"ג ע"ב) דגזל עכו"ם אסור, וילפינן לה מקרא מ"ו וחשב עם קוניהו, או מקרא "ואכלת את כל העמים אשר ד' אלוךך נתן לך", ובפשוטו הוא אסור מן התורה, וכן משמע ברמב"ם (פ"א מגזילה ואבדה ה"ב). **אך** מדבריו משמע שהוא עובר בלאו ד"לא תגזול", וז"ל ואסור לגזול כל שהוא דין תורה, אפילו גוי עובד עבודה זרה אסור לגזול או לעשקו, ואם גזלו או

^ה וכמו כן מצינו בזה"ק דכל זמן שלא אמרו ואתה קדוש במוצ"ש אין הנשמות חוזרות לגיהנום. ושאלו את החזו"א מתי חוזרים הרשעים לגיהנום, כשהחזו"א אומר ואתה קדוש או כשמרן הגרי"ז אומר ואתה קדוש, ואמר שהרשעים שלי חוזרים כשאני אומר ואתה קדוש והרשעים של הגרי"ז חוזרים כשהוא אומר ואתה קדוש.

וצ"ל היה ר"י זכרון יעקב, וביום שעברה אותה הישיבה לכפר חסידים הוא נפטר לבית עולמו, ונתמנה אחריו ר' אליהו משקובסקי זצ"ל לרה"ק, והגאון ר' אליהו לאפיאן עבר יחד עם הישיבה לכפר חסידים והיה רגיל למסור שיחה בסעודה שלישית, ובאותה השבת שנפטר ר' אליהו נח שמעונוביץ זצ"ל האריך ר' אליהו לאפיאן בשיחה יותר מרגילותו, ואמר, כי כתוב בספרים שבשבת מוציאים את הנשמות מהגיהנום וחוזרות במוצ"ש לפי הזמן שהיו רגילות להוציא את השבת בחייהן, ואמר כי מקוה הוא שר' נח זכה להיות בגיהנום, ומכיון שהיה רגיל לשמוע את השיחה שלו בסעודה שלישית א"כ כל זמן שלא נסיים את השיחה ונתפלל מעריב הוא לא יחזור לשם. והנה כהיום אומרים על ראש ישיבה מיד כשנפטר שיהי' מליץ יושר... אבל בעולם האמת הרי דנים את האדם על כל פרט ופרט, ולא נעלם שום דבר.

ובהקדמה לספר כוכבי אור הובא מכתבו של הגאון ר' חיים ברלין זצ"ל שכתב בעניין פטירת הגה"צ ר' איצ'ל זצ"ל וז"ל, 'זה היה ביום י"א מנ"א והיה בליל ש"ק שלאחריו סמוך לאור הבקר בא המנוח אצלי בחלום ואמר לי ישר כח על שלא הגדת עלי שבח ושאלתי

והנתה"מ הביא רא"י לזה, מהא דכתב הרמ"א (אבה"ע סי' כ"ח סעי' א') דאם קידש אשה בגזל עכו"ם, הרי היא מקודשת, ואם ה' חייב בהשבה היאך היא מקודשת, אלא ע"כ מוכח דאינו חייב בהשבה אלא משום חילול השם, [אך הקשה ע"ז, דנהי שאינו חייב בהשבה, מ"מ הא לאו ידידה הוא, דהא לא קנה אותו, וא"כ אמאי מקודשת, הא בדבר שאינו שלו קידשה, וכמש"כ היראים (הובא במג"א סי' תרל"ז סק"ג) דאפילו למ"ד גזל עכו"ם מותר מ"מ אינו זוכה בזה, ותיירץ דמקודשת כיון שקידשה בההיא הנאה שיכולה להשתמש בהך גזילה, והוא המציא לה הנאה זו, ע"ש]. אך בספרו קהלת יעקב (סי' כ"ח סק"ג) כתב דחייב לשלם דמים, ע"ש.

וביון דאינו חייב בהשבה, שפיר יוכל לאוכלו, ולכא' גם לא יהא חייב אח"כ לשלם עבור זה דמים, דכיון שאינו חייב בהשבה אינו חייב גם לשלם דמים.

יבואר דעת הרמב"ם דיש חיוב השבה גם בגזל עכו"ם

אולם ברמב"ם הנ"ל שכתב 'ואם גזלו או עשקו יחזיר', נראה דס"ל שיש חיוב השבה גם בגזל של גוי, וכ"כ בשער המלך שם, והביא שהמהר"ם חביב כתב דאינו חייב בהשבה אלא מדרבנן, אך השער המלך הוכיח מדברי הרמב"ם (פ"ז מגזילה ה"ז) דחייב בהשבה מדאורייתא, ע"ש. וא"כ לפ"ז יהי' אסור לאוכלו, דהא חייב בהשבה.

אולם יש לדון דגם לדעת הרמב"ם יהי' מותר לאוכלו, דאפשר דבאמת גם לדעת הרמב"ם ליכא מצות עשה של והשיב, והא דחייב להחזיר הוא רק כדי לתקן את איסורו, וכמו שמצינו באב"ק רבי' שאינו יוצא בדיינים אבל מ"מ מצוה להחזיר הרבי' כדי לתקן את איסורו, וא"כ הכי נמי כל מה שצריך להחזיר את הגזילה הוא כדי לתקן את איסורו, אבל אינו חייב בהשבת הגזילה מצד חיוב ממון ידידה.

ובכ"כ במקנה (קו"א סי' כ"ח) דחייב לשלם דמים, כיון שע"ז אינו עובר בלא תגזול, ורק משום לא תחמוד עובר, אך לא תחמוד אין איסור בעכו"ם, דבית רעך כתיב.

ולפ"ז יש לומר דגם לדעת הרמב"ם יכול לאוכלו, אך אחר כך ישלם לו את הדמים, ובזה יתקן את איסורו שעבר.

יבואר אם דבר גזול שהוא טפל יכול לאוכלו

אך לפ"ז [בין לדעת הנתה"מ דאין חייב בהשבה, ובין למשנ"ת בדעת הרמב"ם דחייב בהשבה רק כדי לתקן את איסורו] לכא' לא יוכל לברך ברכת הנהנין על זה, דכיון שהגיע לידו באיסור גזילה, הרי זה בכלל בוצע בירך ניאץ ד', וכמו שכתבו התוס' בב"ק (דף ס"ז) בשם ר"ת דאפי' היכא שקנהו בשינוי אסור לברך עליו, ובמ"ב (סי' קצ"ו סק"ג) הביא שנחלקו הראשונים בדין זה, וכתב בשם המג"א דאם אכל כדי שביעה כיון שחייב בברכת המזון מדאורייתא יש להחמיר ולברך.

אולם יש לדון דהיכא שהוא באמצע סעודתו, שיוכל להמשיך ולאכול את הירקות, שהרי אינו מברך להדיא על הירקות, וא"כ שפיר יכול לאכלם.

אמנם יש לעיין בזה, שהרי בפשוטו גם טפל צריך ברכה אלא שהוא נפטר בברכת העיקר, וכמו שמבואר בלשון המשנה בברכות (דף מ"ד ע"א) מברך על העיקר ופותר את הטפילה, וכן הוא להדיא בתוס' שם (ד"ה באוכלי), וא"כ כיון שאי אפשר לברך על הגזול בידו, א"כ ברכת הפת לא פטרה את הירקות, והוי כאוכל בלא ברכה.

אלא דיש להסתפק בהא דאמר' דאינו מברך על גזילה, אם אינו צריך לברך, או דצריך לברך אבל אינו יכול לברך עליו, ונפ"מ אם מותר לאוכלו, ונחלקו

¹ והעירו דלפ"ז תיקשי דיתחייב במלקות בגזל עכו"ם, כיון שאינו חייב בהשבה, ולא הוי לאו הניתק לעשה, אך אפשר דאפי' שאינו חייב בהשבה מ"מ הוי הלאו הניתק לתשלומין, ולהכי אינו לוקה ע"ז. ובדומה לזה הקשה המנחת חינוך (מצוה רכ"ט אות ו') דלדעת הרמב"ם (פ"ז מגזילה ה"א) דגם בקרקע איכא לאו דגניבה וגזילה ורק מהשבה נתמעט, א"כ בגזל קרקע יש לו להתחייב במלקות, דלא הוי ניתק לעשה.

והעירו עוד, דאם אינו חייב בהשבה, א"כ יהא אסור להחזיר לעכו"ם משום "לא תחנם", אכן אם ע"ז יתקן את האיסור גזילה, אין זה לא תחנם, דעושה כן כדי לתקן איסורו.

² יש לדון אם גזל בשוגג מתחייב בחיובי אונסין הנלמד מוהשיב את הגזילה, ובקצוה"ח (סימן כ"ה) כתב דאינו חייב באונסין, וא"כ משמע שאין חיוב והשיב על גזילה בשוגג, וא"כ בנדרין דידן שהיה גזילה בשוגג כיון דליכא חיוב השבה, א"כ מותר לו לאכול גם אי נימא דבגזל עכו"ם איכא חובת השבה.

אכן י"ל דאע"פ שלא נתחייב בחיוב אונסין, אבל בהשבה הרי הוא חייב, ויעו' בזכרון שמואל (סי' נ"ו) שהוכיח מתוס' קדושין דף נ"ה דס"ל דגזלן בשוגג חייב באונסין ועו"ש.
³ ויש לעיין בשומע ברכה מחבירו והוא רוצה לאכול דבר שהוא ניאוף, אם יכול לצאת

רבותינו בזה, ובספר בר אלמוגים (סימן פ"ז) צידד שיכול לאוכלו בלא ברכה, דמאחר שאסור לברך הרי הוא יכול לאכול בלי לברך, אך בעל אילת השחר ובעל דרך אמונה אמרו שאסור לאכול בלא ברכה.

ומסתבר יותר שכל שהברכה חלה על דבר שחייבים עליו ברכה כיון שהיא חשובה ברכה ואינה ניאוף, ממילא יכולה גם לפטור את הטפל אע"פ שהוא גזול, דכל מקום שהברכה היא ברכה שלימה ואינה ניאוף שפיר פוטרת גם את הגזול.

יבואר דלא הוי גזל כיון שמיד שהגביה את החפץ על דעת לקנותו זוכה בו

אולם יש לדון דאין בזה כלל איסור גזל, דהא הרי הוא קנה על דעת לשלם, וא"כ מיד כשהגביה את החפץ קנהו, אלא שנתחייב בדמים, וא"כ אין זה גזל כלל, ורק דמים הוא שחייב.

[ואם] ישראל הקונה מעכו"ם קונה בהגבהה, הנה בבכורות (דף י"ג ע"א) מבואר דפליגי ר"י ור"ל באיזה קנין עכו"ם קונה, דלר' יוחנן עכו"ם במשיכה, ולר"ל עכו"ם בכסף, ולהלכה נחלקו הראשונים אם קני"ל כר"י או כר"ל, ובדעת השו"ע בסי' קצ"ד האריכו האחרונים, ולהשיטות שקונה במשיכה כתבו התוס' בע"ז (דף ע"ז ע"א ד"ה פרדשני) דה"ה שקונה בהגבהה, וכ"כ במ"ב (סי' תמ"ח ס"ק י"ז). אך בסמ"ע (חו"מ סי' קצ"ד סק"א) כתב דעד כאן לא פליגי רק בעכו"ם שקונה מישראל אבל בישראל הקונה מעכו"ם לכו"ע קונה רק בכסף, אך הש"ך שם פליג על זה, דחד דינא איכא לקניית עכו"ם מישראל וישראל מעכו"ם.

אלא דלכא' לפ"ז גם לא יהא חייב לשלם, דהא קני"ל (ב"ק דף ק"ג ע"ב) דהפקעת הלואה מותרת, וכיון שאינו אלא חוב לא יהא חייב לשלם.

יבואר אם עכו"ם שהלוה לישראל והתנה שאם לא יפרע הרי זה גזל בידו אם מותר להפקיע הלואה

אולם לכא' בכל מוכר איכא אומדנא דמוכח שאינו מסכים למכור לו רק אם ישלם לכסוף, ואם אינו משלם אינו מוכר לו, והרי זה גזל בידו, ולא חשיב הפקעת הלואה. אכן אם נימא הכי, א"כ גם כל הפקעת הלואה יהי' אסור, דהא איכא אומדנא דמוכח שלא נתן לו ההלוואה רק על דעת שישלם, ואם לא יפרע לו לא הסכים להלוותו, והרי זה גזל בידו, וע"כ מוכח דליכא אומדנא זו.

אך יש לדחות רא"י זו [דליכא אומדנא זו], דיעו' בחזו"א (ב"ב סי' י" ס"ק י"ד) שנסתפק בלוה מן העכו"ם, והתנה העכו"ם שאם לא ישלם לו אינו מקנה לו הכסף, והרי הן גזילה בידו, אי כה"ג הפקעת הלואה מותרת, שהרי אם לא ישלם אשתכח דעביד איסורא בתחלה בקבלת הכסף, וא"ת דכה"ג חייב לשלם כדי לקיים נתנו, א"כ נפלה בבירא הפקעת הלואה, שהרי סתמא לא נתנו הכסף אלא ע"מ לשלם, וע"כ צ"ל דגם גזל כהאי שנעשה ע"י ביטל תנאי אין אסור בעכו"ם, עכ"ד.

וכן מבואר באמרי בינה (גביית חוב סימן ב', ובשו"ת ח"א סימן ג') דאם אינו פורע חובו א"ז הלואה אלא גזילה, דכתב דמי שלוה ויש לו לשלם, ואינו רוצה לשלם, מותר לבוא אל ביתו לעבוט עבוסו, משום שאינו הלואה אלא גזילה, דאדעתא דהכי לא הלווהו והוי גזילה בידו, ומותר לכופו להחזיר גזילתו על ידי לקיחת ממון, ומה שאמרו בכתובות (דף פ"ו) שפריעת בע"ח מצוה וכופין על זה ככפיה על המצוה אינו אלא כשדעתו להשיב, אבל כשאין דעתו להשיב הרי זה כגזול.

יבואר דאם קנה ולא שילם איכא אומדנא דמוכח דלא הקנה לו אדעתא דהכי והרי זה גזל בידו

בברכת חבירו, ונראה דתליא בגדר שומע כעונה, דאי נימא שהשמיעה היא כדיבור הרי שמיעתו הוא ניאוף, ואי נימא שיוצא בברכת חבירו שמתירחם אליו הרי ברכתו אינו ניאוף, ושפיר יוצא בברכתו.

ויש לעיין עוד, במי שלקח אוכל מחנות חבירו על מנת שלא לשלם, ואכלו, אם ע"י שישלם לו יוכל לברך ברכה"מ, דאפשר דחשיב שתיתקן חטאו למפרע ויכול לברך, אך אם מקבל על עצמו לשלם למחר, אפשר דאכתי אינו יכול לברך כל זמן שלא תיקן חטאו.
² ודבר זה הוא נפ"מ גם בחנות של ישראל, דאם הגביה אוכל על דעת לקנות, ונמצא שאין על זה הכשר טוב, ורוצה להחזירו למדף, לכא' אם קנה כבר את החפץ, יהי' אסור להחזיר משום לפני עור, אך לכא' גם אם לא קנה יש בזה משום לפני עור, אך בזה יש לומר דכיון שעדיין לא קנה א"כ אכתי לא פקע לפני עור של הראשון, שהרי אפשר עדיין לקנות כשהוא ביד הלוקח, שהרי אינו שלו, וכן מבואר בחזו"א (דמאי סימן ז' ס"ק ו').

³ אך יעו' בש"ך (סי' שמ"ח סק"ג) שכתב בשם ה"ס של שלמה (פ"י דב"ק סי' כ') דהפקעת הלואה אינו מותר אלא כשהי"ב לשלם לו דרך מנא או דרך חוב, אבל מה שהוא דרך מקח אסור, עכ"ד.

יבואר שדעת החזו"א דאף דליכא חובת השבה בגזל עכו"ם מ"מ כל זמן שהוא בעין הוא גוזלו כל שעה

בחזו"א (ב"ק סי' ט"ו סק"מ) כתב דבגזל עכו"ם אין חיוב השבה, (כדעת הנתה"מ הנ"ל) והוסיף דלהכי בגזל עכו"ם קונה ביאוש לחודי, (וכ"כ הרא"ה) הובא בשלטי גבורים ר"פ לולב הגזול, דהא דלא קונה ביאוש לחודי הוא משום דחיוב השבה מונע ממנו מלקנות ביאוש, אך בגזל מעכו"ם דליכא חיוב השבה קונה ביאוש לחודי, וכ"כ בדברי יחזקאל (סי' ס').

ובתו"ד כתב החזו"א דכל זמן שהגזילה בעין, היא של העכו"ם, ואם הוא מחזיק בה הוא גוזלה בכל שעה, אבל אם גומר בדעתו שלא להחזיק בה עוד, ואם יבוא העכו"ם ויטלה לא ימחה בידו, אינו חייב לטרוח בה להשיבה, ובמוסגר הוסיף, ואפשר דצריך להודיע לנכרי שיכול ליטלה, עכ"ל.

ולדבריו לכאורה לא יוכל לאכול את הירקות מחמת שאינו חייב בהשבה, שהרי הוא גוזלם בכל שעה, אלא שאינו צריך להודיעו, אבל צריך שישאר בידו כדי שיוכל להחזירו להעכו"ם.

אכן למשנת דא"כ דאיכא אומדנא שבעל החנות רוצה שיקנהו לעצמו וישלם דמיו, א"כ אע"פ שמשום איסור גזל עכו"ם אסור לאכול, מ"מ יכול לקנותו ולשלם דמיו, שזהו רצון הבעלים.

וא"כ אכתי יש לומר דבכל מוכר איכא אומדנא דמוכח שאינו מסכים למכור לו רק אם ישלם לבסוף, ואם לא ישלם הרי זה גזל בידו, וכן מבואר בנתה"מ (סימן ק"צ סק"ז) ובמחנה אפרים (קניין מעות סימן ד') שכתבו דאם קנה על דעת לשלם ובסוף לא ישלם, לא קנה את החפץ, והרי הוא כעושה תנאי במכירה שאם לא ישלם לא יקנהו, וא"כ לדבריהם אם לא ישלם לבסוף הרי זה גזל בידו. **אולם** נראה דיש לדון עוד דאפי' אם יחליט בדעתו לשלם להעכו"ם בסוף, מ"מ יהי' אסור לאכול, דלכא' איכא אומדנא שבעל החנות אינו מסכים שיוציאו מהחנות בלא שישלם, וא"כ עכשיו הוי גזל גמור בידו, ויהי' אסור לאכול אפי' אם ישלם לבסוף.

אכן נראה דמאחר שהוציאו כבר מהחנות ועדיין לא ישלם, אדרבה איכא אומדנא שעתה בעל החנות אינו רוצה שיחזיר לו המוצר שלקח, אלא רוצה שיתחייב לשלם לו, שהרי באמת הוא רוצה למכרו, ואע"פ שהתנה שאין רשות להוציאו כל זמן שלא ישלם, וא"כ הרי זה גזל בידו, מ"מ היכא שעבר והוציאו הרי בעל החנות רוצה שיקנהו ויתחייב לשלם דמיו, ועדיף ליה משיחזירו לו או יקחנו בלא לשלם, וא"כ בזה שלקחו בלא לשלם שפיר יכול לאכול, ולשלם דמיו לאחר זמן.

ולפ"ז האי דינא הוא גם בלקח מחנות של ישראל ועדיין לא ישלם, כיון שבעל החנות רוצה למכרו ולקבל דמיו ורוצה יותר שיתחייב לו תשלום הדמים מאשר שיחזירו לו, א"כ מסתבר שהוא יכול לאכול ולשלם אחר כך, שהרי זהו

בענין ספק דרבנן לקולא אם הוא דין ודאי או שאי"צ להחמיר מספק

יבואר דינא דעביד כמר עביד לענין תפלת מנחה וערבית מפלג המנחה

הנה נחלקו רבי יהודה ורבנן אימתי זמן תפלת ערבית, דלר"י מפלג המנחה, ולרבנן משחשיכה, ומסקנת הגמ' בברכות (דף כ"ז ע"א) 'השתא דלא אתמר הלכתא לא כמר ולא כמר, דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד', וכן פסק השו"ע (סי' רל"ג סעי' א'), דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד.

אלא שהוסיף שם, ז"ל, 'והוא שיעשה לעולם כחד מיניהו, שאם עושה כרבנן ומתפלל מנחה עד הלילה, שוב אינו יכול להתפלל ערבית מפלג המנחה ולמעלה, ואם עושה כר' יהודה ומתפלל ערבית מפלג המנחה ולמעלה, צריך ליהדר שלא יתפלל מנחה באותה שעה, ועכשיו שנהגו להתפלל תפלת מנחה עד הלילה, אין להתפלל תפלת ערבית קודם שקיעת החמה, ואם בדיעבד התפלל תפלת ערבית מפלג המנחה ולמעלה, יצא, ובשעת הדחק, יכול להתפלל תפלת ערבית מפלג המנחה ולמעלה'.

והרמ"א שם כתב בשם הב"י, דלדידן במדינות אלו שנהגין להתפלל ערבית מפלג המנחה, אין לו להתפלל מנחה אחר כך, ובדיעבד או בשעת הדחק, יצא אם מתפלל מנחה עד הלילה דהיינו עד צאת הכוכבים.

ובמשנ"ב (שם סק"ו) כתב שלא ינהוג פעם כך ופעם כך משום דהוה תרתי דסתרי, **אפילו למחר**, ומכל שכן שלא יתפלל ביום אחד מנחה אחר פלג כרבנן וערבית קודם צה"כ.

והנה על אף דברי המשנ"ב הנ"ל, מ"מ כתב השו"ע (סי' רס"ז סעי' ב') לענין תפלת ערבית בער"ש בזה"ל, 'מקדימין להתפלל ערבית יותר מבימות החול, ובפלג המנחה יכול להדליק ולקבל שבת בתפלת ערבית ולאכול מיד'.

ובמשנ"ב שם (סק"ג) כתב דמשמע מדברי המג"א דאפילו הנהגין להתפלל מעריב בזמנה מותרים להתפלל כליל שבת מבעוד יום ובלבד שיהיה מפלג המנחה ואילך, דכיון דמצותה להוסיף מחול על הקודש וכבר קבל שבת עליו, יכול לסמוך על דעת הסוברים דהוי כלילה לענין תפלה.

אך כתב, דהנהג כן יזהר עכ"פ בע"ש להתפלל מנחה קודם פלג המנחה כדי שלא יהיה תרתי דסתרי אהדדי, ואח"כ דן שם בדברי המתירים להתפלל ערבית מבעוד יום אפי' כשהתפלל מנחה אחרי פלג החמה, ע"ש, ועי' בבאה"ל. **ולכא'ו** אכתי יש להקשות, האין מותר להנהיגם בכל יום להתפלל ערבית רק כלילה, ומתפללים בימים אחרים מנחה עד השקיעה, הרי ממנו"פ עשו שלא כדין, או היום או אתמול.

ובאמת ברמב"ם (פ"ג מהל' תפילה ה"ז) כתב דהטעם בזה משום שתפלת ערבית רשות, ז"ל, 'ויש לו להתפלל תפלת ערבית של לילי שבת בערב

נשאלתי באחד שעשה קידוש על יין ושתה ממנו רביעית כדי לצאת יד"ח קידוש במקום סעודה, אם חייב לברך ברכה אחרונה במקומו דווקא.

יבואר שיטת הגאונים דשתיית יין חשיב קידוש במקום סעודה

דהנה נחלקו הראשונים האם יוצאין ידי חובת קידוש במקום סעודה בשתיית רביעית יין, ובשו"ע (סי' רע"ג סעי' ה') הביא דהגאונים סברי דיוצאין גם בשתיית יין, וכתב שם הרמ"א דלפ"ז כשיש ברית בשבת קודש מיד אחרי תפלת שחרית וצריכים לשנות מן הכוס ואין שם סעודה אלא הכוס שהיא גם כוס הקידוש, דאם שותין כשיעור יוכלו לצאת בהא קידוש במקום סעודה, אלא שנהגו ליתן לתינוק, אבל בשעת הדחק סומכים ע"ז כמו שכתב המשנ"ב שם".

ובדרישה (סי' רס"ט) כתב דיסוד דין זה דגם יין חשיב קידוש במקום סעודה הוא תלוי בפלוגתת הראשונים אי יין הוי מהדברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומן (שנחלקו בזה הרמב"ם והרא"ש, עי' בשו"ע סי' קפ"ד סעי' ג') דאי יין הוי מדברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומם שפיר הוי כסעודה, וחשיב קידוש במקום סעודה, אבל אי אינו מהדברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומן ל"ח קידוש במקום סעודה, והביאו הגרעק"א שם (בס"י רע"ג), וע"ש מה שהביא ראייה לזה.

וא"כ יש לדון דהיכא דנודמן לאדם שהיה בשעת הדחק והוצרך לצאת ידי חובת קידוש במקום סעודה ע"י שתיית רביעית היין, ולאחר זמן נודמן לו ששתה יין כדי שיעור רביעית, ועקר ממקומו לילך למקום אחר ובוה מעיקר הדין נקטין כהרא"ש דאינו טעון ברכה במקומו, האם יוכל לעשות כן, דאפשר שאם ינהג כהרא"ש שהיין אינו טעון ברכה במקומו א"כ נמצא דממנו"פ עשה שלא כדין, או במה שקידש וסמך על שתיית היין לענין קידוש במקום סעודה, או במה שלא הצריך על היין ברכה במקומו.

וכן יש לדון באותו יין ששתה ויצא בזה יד"ח קידוש במקום סעודה ועקר ממקומו בשוגג ורוצה לברך במקום שנוכח, דלכא'ו בזה ממנו"פ לא עביד כדין, דאם אינו מברך עליו במקום ששתה נמצא שהוא סומך על הרא"ש שאינו מהדברים שטעונין ברכה במקומן, וא"כ לא יצא בשתייה זו יד"ח קידוש במקום סעודה, ואם מחשיבו לקידוש במקום סעודה א"כ ע"כ דהוי מהדברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומן, וחייב לברך במקום ששתה את היין.

ועניין זה נוגע לכמה ענינים בספיקא דרבנן כשהוא תרתי דסתרי אם אסור למעבד הכי.

"ולכן בחג הפסח שמי שאינו אוכל שוריה אי אפשר לו לקדש אלא א"כ אוכל מצה, ואם רוצה לקדש קודם מוסף אינו יכול לאכול פת אלא פחות מכביצה וקשה לצמצם בזה, ולכן יש להקל בשעת הדחק דיוצא קידוש במקום סעודה גם בשתייה רביעית יין, ובפרט ששיטת הראב"ד שמותר לאכול קודם קידוש שחרית, וגם שיטת הרא"ה המובא במ"ב סימן רפ"ו דקודם מוסף אכתי לא רמיא עליה מצוות קידוש, ולהכי שפיר יכול לסמוך

שבת קודם שתשקע החמה, וכן יתפלל ערבית של מוצאי שבת בשבת לפי שתפלת ערבית רשות אין מודקדקין בזמנה' עכ"ל (ועי' בגליון 61 משנ"ת בדבריו), אמנם הרא"ש כתב שלא יעשה תרתי דסתרי, ומשמע דמה דעביד כמר עביד אינו משום שתפלת ערבית רשות, וא"כ צ"ב האיך שרי למעבד תרתי דסתרי הא ממנ"פ עושים שלא כדין באחד הימים.

יבואר פלוגתת הרא"ש והמאירי אי עבדינן תרתי דסתרי בשני ימים

והביאור בזה, דהנה בעצם הדין דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד, מדברי הרא"ש (ברכות פ"ד סי' ג') מבואר דהוי ספק כמאן הילכתא, ולכך כתב דאי אפשר לנהוג או כר"י או כרבנן, והיינו שנתנו חכמים אפשרות לכל אחד לנקוט כאחד התנאים, אבל שלא יעשו תרתי דסתרי.

אבל מדברי המרדכי (סי' פ"ט) מבואר דיכול לנהוג היום כך והיום כך, וכן מבואר במאירי (ברכות דף כ"ו ע"ב) שכתב בזה"ל, 'אלא ביום אחד אין ראוי לו להתפלל בו מנחה וערבית, אבל מיום ליום אין לחוש כלל ואין כאן משום תרתי דסתרי אהדדי, דבדרבנן לא חיישי', והרי זה כשני שבילים אחד טמא ואחד טהור שהלכו שני בני אדם זה באחת וזה באחרת שאם באו לישראל בבית אחת שניהם טמאים וביזה אחר זה שניהם טהורים, ומ"מ דוקא לתפלה, אבל לק"ש לא יקרא בתחום חמה לעולם כמו שביארנו בפרק ראשון, ע"כ.

ומבואר דדימה דין זה לשני שבילים שיש טומאה באחד מהם ונמצאים ברה"ר דספיקו טהור שמטהרים לכל אחד שהלך באחד השבילים אע"פ שודאי אחד מהם נטמא, משום דכך הדין דספק טומאה ברה"ר ספיקו טהור², וכמו כן הדין דספק דרבנן לקולא ואין בזה משום תרתי דסתרי, (ומשמע מדבריו דאפי' ביום אחד הדין כן, אלא שאינו ראוי להתפלל בו מנחה וערבית, דאפשר דדמי לבאו לישראל בב"א דמדאו' שניהם טהורים ומדרבנן הרי הם טמאים). **ובערוך** לנר נדה (דף כ"ז) ובקה"י (ברכות ס"א) כתבו דאם הלך בשביל אחד ואכל קדשים ואח"כ הזה ושנה וטבל, והלך בשני, דמותר לאכול קדשים, אע"פ דממנ"פ אכל קדשים בטומאה, כיון דס"ט ברה"ר טהור היה מותר לאכול בתחלה וגם לבסוף, והוכיחו כן ממשנה פ"ה דטהרות, אבל למש"כ התוס' כתובות דף כ"ז אפשר דהתם לא איירי באדם אחד שיאכל ב' הטהרות, וצ"ע.

יבואר דנחלקו בגדר הדין דספק דרבנן לקולא אי הוי דין ודאי או שלא הטריחוהו במקום ספק

ולכאור' שורש מחלוקתם הוא בגדר הדין דספק דרבנן לקולא, האם הוא דין ודאי, דבספק מצווה דרבנן ספיקו לקולא בתורת ודאי, דגם היכא דקיומו תלוי בספק, די בזה, ושפיר קיים את המוטל עליו מדרבנן, וכן כשספק אם הוא חייב במצווה דרבנן הרי הוא פטור בוודאי, וכמו כן בספק איסור דרבנן היכא דאיכא ספק כך דינו בודאי שאינו צריך להחמיר, והכי סבר המאירי, דגדר דין ספק דרבנן לקולא הוי דין שהוא ודאי מותר, דהיינו שלא אסרו את הספק כלל, ולא חייבו לעשות מצוה כשאינו חייב אלא בספק, והרי הוא פטור בוודאי. **ודמי** לספק טומאה ברה"ר דמטהרין ליה בוודאי ואע"פ שהוא תרתי דסתרי שכן הוא דינו שכל שהוא ספק, הוא טהור בוודאי, ואע"פ שהוא תרתי דסתרי מכל מקום כך דינו של הטומאה שכל שהוא ספק לו הרי הוא טהור, וכן הוא בספיקא דרבנן.

אבל הרא"ש סבר דהוא קולא בדרבנן דאינו צריך לחשוש לספק, ויכול לעשות כאותו תנא או אמורא אבל אכתי ספק הוא, ולכן גם קיומו תלוי בספק, ולכך לא יוכל בשום אופן להיות בתרתי דסתרי דכה"ג בודאי אינו עושה כדין, ויעוי' בקהילות יעקב (ברכות סי' א') שהרחיב במחלוקתם.

ובהאי ענינא יש לעיין בהא דקיי"ל (שבת דף קל"ו ע"א) כרשב"ג לגבי אבילות,

² והנה בשני שבילים ברה"ר אם הלך בשביל אחד ונכנס למקדש והזהר ושנה וטבל, והלך בשני ונכנס למקדש, חייב חטאת, כדאיתא בשבועות דף י"ט, והנה מי שהלך בראשון כיון דספק טומאה ברה"ר ספיקו טהור הרי מותר ליכנס למקדש, וכן כשהלך בשני כיון שספיקו טהור הרי מותר ליכנס למקדש, וצ"ב א"כ אמאי יתחייב חטאת על שעשה מה שהיה מותר לו לעשות, והוא פלא, וכבר תמה בזה באו"ש (פי"א משגגות ה"ו) ובאחיעזר (ח"ג סי' ס"ה אות ז').

ובאמת התוס' כתובות (דף כ"ז) כתבו שאסור ליכנס בשני שהרי נמצא דנכנס ממנ"פ באיסור, וצ"ע שהרי בראשון היה מותר לו ליכנס, וא"כ אמאי אסור ליכנס למקדש אחר שנכנס בשני, הרי אחר שנכנס בשני הרי ספיקו טהור, והיה מקום לומר שאסור ליכנס למקדש כשהלך בשני משום שעכשיו יתברר שעשה עבירה או עכשיו או שנכנס

ומזה דכתב השו"ע דבער"ש מקדימין להתפלל תפלת ערבית, ובמשנ"ב כתב בשם המג"א דגם מי שאינו נוהג כן בכל השבוע רשאי לנהוג בער"ש כך, משמע דאוליין כשיטת המאירי, דדין ספק דרבנן לקולא הוא דין ודאי, ולכך יוכל לתפוש יום אחד להקל כר"י וביום אחר כרבנן.

ולפ"ז נמצא כי גם בקידוש יש לומר כה"ג דלדעת המאירי דספק דרבנן לקולא הוא דין ודאי, יוכל לסמוך לענין דין אחד כשיטה אחת ולדין אחר כשיטה אחרת, ומסתבר דאפי' אותו הקידוש עצמו שעל יינו הוא סומך לענין קידוש במקום סעודה מ"מ יוכל לברך במקום אחר ולא דווקא במקומו, אך אפשר דדמי למש"כ המאירי דבאותו יום עצמו אינו ראוי לעשות כר"י וכרבנן.

יבואר פלוגתת הרמב"ם והרמב"ן אם העובר על איסור דרבנן עובר נמי על לא תסור

וביסוד הדבר נראה, דהנה בקונטרס דברי סופרים (סוף סי' א') הביא שנחלקו הרמב"ם והרמב"ן אם העובר על איסור דרבנן עובר גם על לאו דלא תסור, דדעת הרמב"ם דקאי גם על איסורים דדבריהם, ודעת הרמב"ן דלא תסור הוא דווקא על דברים הנלמדים ב"ג מדות שהתורה נדרשת בהם דהן דאו', אבל על איסורים דדבריהם אין עובר בלא תסור.

והרמב"ן הקשה לדעת הרמב"ם דאי נימא דכל איסור דרבנן הרי הוא עובר על לא תסור, מדוע ספק דדבריהם ספיקו לקולא, הא איכא בזה ספק דאו' שהוא ספק שעובר בלאו דלא תסור.

והיישוב לזה, כבר רמז לזה הרמב"ן, ובקונטרס דברי סופרים (שם אות מ"ג) כתב וז"ל ולישב דעת הרמב"ם כתבו האחרונים דס"ל כסברא אשר לא ישרה בעיני הרמב"ן, היינו שכך התנו חכמים שלעולם לא אסרו אלא ודאי דדבריהן ולא את ספיקותיהן. ולפי"ז נראה דספיקא דרבנן מותר בתורת ודאי. וכעין שכתב הר"ן ספ"ק קידושין לענין ספק ערלה עיין שם, ולא בתורת ספק גרידא.

ואפשר שזהו טעמו של הרמב"ם שכתב בתשובה לענין תחומין בנהרות דאם הוא ספק אם הוא למעלה מעשרה מותר דהוי ספיקא דרבנן אף דהוי ס"ס לחומרא שמה הוא למטה מעשרה ושמה יש תחומין גם למעלה מעשרה ולכאורה מנ"ל דכה"ג מותר בספיקא דרבנן ואדרבא ראוי לומר דכמו שמצינו בדאורייתא דאף דספק אחד אסור מ"מ בס"ס מותר ה"נ י"ל בדרבנן איפכא ולפי הנ"ל י"ל דכיון דספק דרבנן מותר בתורת ודאי לא מהני ס"ס להחמיר כמו שמצינו לענין ספק טומאה ברה"י דלא מהני ס"ס משום דכל ספק וספק בפני עצמו הוא ודאי וה"נ בספיקא דרבנן כיון שכל ספק בפני עצמו הוא מותר בתורת ודאי לא מהני בכך ג"ס להחמיר.

וכתב שם עוד וז"ל ואיכא נ"מ טובא אי נימא דספיקא דרבנן לקולא בתורת ודאי או בתורת ספק כגון בספק אם הוא חייב במצוה דרבנן דמספיקא הוא פטור ואם נאמר דהוא פטור רק בתורת ספק אם כן יוכל להוציא את מי שהוא חייב בוודאי דייל הכא לקולא וייל הכא לקולא דהוא עצמו אינו צריך לקיים המצוה שמה אינו חייב ומ"מ יוכל להוציא אחרים שמה הוא חייב בדבר אבל אי נימא דהספק הוא לקולא בתורת ודאי וא"כ הוא ודאי פטור ואינו יכול להוציא אחרים החייבין דכל שאינו חייב בדבר אינו מוציא אחרים ידי חובתן וכו' עכ"ל.

ולדבריהם יש לומר דגם בתרתי דסתרי יכול לנהוג דספיקא דרבנן לקולא, שכך אמרו חז"ל דלא אסרו את הספק כלל, וכל דאיכא ספק שרי ליה.

ולפ"ז הכי נמי בגדון דידן גם אי הוי תרתי דסתרי לא חיישינן ליה דס"ס הרי ספיקא דרבנן לא אסורוהו ושרי.

אלא דאכתי קשה, אמאי מחמירין בספיקא דרבנן לכתחלה, הרי הוא מותר בוודאי ולא אסורוהו כלל, וצ"ע, ויעוי' בגליון 339 שהארנו בזה.

בענין כל שלא עבר ל' יום באדם הוא ספק נפל ואין מתאבלין עליו ומברכין על מילתו

דכל שלא עבר עליו שלושים יום אין מתאבלין עליו, ואפי' אכלו ארי שאין

בראשון, אבל הוא פלא שאסור לו לברר שעשה עבירה בתחלה, וצ"ע. **ודמי** למי שנדר מן הכתר בתנאי שיאכל ככר אחר ואכל הככר שנדר עליו שאסור לאכול הככר של התנאי, ויש לעיין איזה איסור יש עליו שלא לאכול הככר של התנאי, וע"כ שאסור לו לעשות שיעבור עבירה, והכי נמי שנכנס בשני הרי עושה עצמו בעל עבירה ממנ"פ, ומכל מקום לא דמי לס"ט ברה"ר שהיה מותר לו בשעתו גם כשעבר בשני וגם כשעבר בראשון, משום דהוי ס"ט ברה"ר וספיקו טהור, משא"כ כשאכל התנאי נתברר שעבר על שבועתו כשאכל הככר שנשבע עליו, ולכן אסור לאכול, וצ"ע.

וכבר כתבנו דיש לומר שהטעם שאסור לאכול התנאי הוא משום מצוות תשובה, שאם חייב לחזור בתשובה על חטאיו כ"ש אסור להביא עצמו לידי חטא, ולכן אסור לאכול התנאי.

ריעותא לומר דנפל הוא, מכל מקום חיישין דילמא נפל הוא, דכל שלא כלו לו חדשיו חיישין דנפל הוא.

ואע"פ דלעניין ייבום אמרינן (שם בע"ב) שאם עמדה ונתקדשה לכהן שפטורה מן החליצה, ולא חיישין דילמא נפל הוא, וע"כ היינו טעמא דאזלינן בתר רובא שאינו נפל, אך מכל מקום לעניין אבילות פטרינן ליה מאבילות, ולכתחלה גם לגבי ייבום חיישין שהוא נפל, וחולצת ולא מתיבמת.

בענין האיך מברכים על מילה האיכא למיחש שמא נפל

בברכות דף נ"ג ע"א דבעיר שרובה ישראל יכול לברך בורא מאורי האש מוכח דמברך מכה רוב, ועי' בר אלמגוזים (סי' ק"פ אות ב') שהארץ בזה. **אולם** יש לדחות דליכא ראי' מהכא דסמכין על רובא בברכות, דשאני הכא שהוא רוב דלא אפשר לברורי, וכמו שאמרו בגמ' בחולין (דף י"א ע"ב) דהיכא דלא אפשר מודה ר"מ דלא חיישי' למיעוטא, והכ"נ אי אפשר לברורי, דהא חייב למולו היום. ולזה העירני הרב הגאון ר' יהושע פלאי שליט"א.

יבואר מש"כ הרשב"א בברכת שהחיינו על המילה

ברשב"א (ח"א סי' קס"ו, הובא בב"י יו"ד סי' רס"ה) כתב בזה"ל דע שבכל הארצות האלה לא ראינו מעולם מי שברך שהחיינו בשעת מילה, ואפי' לאחד מן הגדולים שהיו בארץ הזאת לא ראיתי כן, אבל מי שמברך אין לחוש לשמא לא כלו לו חדשיו, דכל שגמרו סימניו שעריו וצפרניו אין חוששין, וסומכין על סימניו אלו אפי' למולו בשבת החמורה כ"ש לענין ברכה, עכ"ד. **ולכא'ו** הרי לגבי שבת איכא ממנ"פ דליכא חילול שבת, וצ"ע. ועוד צ"ע, דמה צריך להביא ראי' מהא דמלין אותו בשבת, הא כמו שמברכים על עיקר מצוות מילה ולא חיישי' שהוא נפל, הכ"נ יוכל לברך גם ברכת שהחיינו, וצ"ע.

ויש לעיין בהא דמלין אותו בברכה ביום השמיני, דבשלמא מה שמלין אותו בשבת אמרו בגמ' שבת (דף קל"ה) דמלין אותו ממנ"פ, דאי בריא הוא הרי צריך למולו, ואי נפל הוא הרי אינו אלא מחתך בבשר בעלמא, ואינו עובר בשום מלאכה במילתו, אבל אכתי קשה איך מברכין על מילתו, הרי אם הוא נפל, הברכה היא לבטלה, וכמו דפטרינן ליה מאבילות דחיישין שמא נפל הוא, הכי נמי הוי לן למפטריה מברכה דקיי"ל ספק ברכות להקל אפי' במקום ס"ס.

יבואר אם מברכין מכה רוב

והזנין דסמכין על רובא בברכות, ורק בס"ס אין מברכין, דבס"ס אכתי ספק הוא, ולהכי אמרינן ספיקא דרבנן לקולא ופטור מברכה, אבל היכא דאיכא רובא סמכין עלה מן התורה, דכמו דסמכין עלה לעניין שאינה צריכה חליצה כשעברה וניסת לכהן, הכי נמי סמכין עלה לעניין ברכה דמברכין על המילה של בן שמנה.

ובדין זה [אם מברכין מכה רוב] מצינו שנחלקו האחרונים, בפמ"ג (משב"ז סי' רע"א סק"ד) נקט שאין מברכין עפ"י רוב, דומיא דס"ס, אך בתשו' שערי דיעה (ח"א סי' ר"ג) פשיטא ל' דאפשר לברך מכה רוב, ולכא'ו מהא דאמרו

בענין מילה של יוצא דופן אמאי לא מלין אותו ביו"ט משום מתוך

היום דוקא.

יבואר אם יש לו ב' תינוקות למול יוצא דופן ומי שנולד כדרכו הי מינייהו קודם

ולפ"ז יש לדון, דמי שיש לו מילת יוצא דופן ומילת נולד כדרך כל הארץ שאמו טמאה לידה, שנימול לשמיני, דמילת יוצא דופן קודמת. **דהנה** לגבי מילה בזמנה ומילה שלא בזמנה דנו האחרונים הי קודם, ובדבר אברהם ח"א סי' ל"ג האריך בזה, והביא שבשו"ת יד אלי' (סי' מ"א) מסיק דמילה בזמנה קודמת משום דחביבה מצוה בשעתה, וכן הסכים גם בשו"ת ברית אברהם (חאו"ח סי' י"ד) דמילה בזמנה קודמת, והדבר אברהם תמה על דבריהם, דהא במילה ביום השמיני זמנה כל היום, ואינו צריך להקדים אלא משום דין זריזין מקדימין למצוות, אבל במילה שלא בזמנה כל שעה ושעה שמאחרו עובר בעשה כמ"ש הרמב"ם (פ"א מהלכות מילה ה"ב) וכל יום ויום שיעבור עליו משיגדל ולא ימול את עצמו הרי הוא מבטל מ"ע, א"כ ודאי שצריך להקדים את המילה שלא בזמנה.

וכעין זה כתב בחזו"א (סוף נגעים) דבמילה בזמנה כיון שזמנה קבועה אינו עובר עד שיעבור היום אבל אם אין זמנה קבועה הרי הוא עובר עליו בכל שעה. **וא"כ** כיון דמילת יוצא דופן לא נאמר בו דין שמיני, אלא דמשמיני ואילך הוא מצוותו, א"כ בזה הוא דומה למילה שלא בזמנה דמצוותו בכל עת, וכל שעה שמשעה מצוותו הרי זה מבטל מצוה, ויהא צריך להקדים את מילת יוצא דופן.

אבל אם שניהם יכולים למול ברגע האחרון קודם שקיעת החמה, ואי אפשר למול אלא אחד מהם, בזה יש לומר דמילת מי שאמו טמאה לידה קודמת, משום שאם לא מלו בשמיני הרי זה מבטל מצוות שמיני ממנו, אבל יוצא דופן אין דינו למול אלא משמיני ואילך, ולהכי מילת מי שאמו טמאה לידה קודמת.

יבואר דהגר"ח משמע שגם מילת בני קטורה מצוות ביום השמיני דוקא

אכן בחידושי רבינו חיים הלוי שם נראה דס"ל דגם מילת בני קטורה מצוות

בגליון מעדני כהן פרשת שלח הארכנו אם מילה בזמנה ביו"ט מותרת רק מקרא ד"ביום השמיני" אפילו בשבת, או דבכל מילה יש גם היתר של מתוך, דמתוך שהותרה לצורך הותרה נמי שלא לצורך.

והבאנו כמה נפ"מ בזה אם ההיתר הוא גם מדין מתוך, ונראה לדון עוד בזה, דהנה שיטת הרמב"ם (פ"א ממילה ה"י י"א) דיוצא דופן אעפ"י שהוא נימול לשמיני, מ"מ אין מילתו דוחה שבת, ולכא'ו אם ההיתר הוא גם מדין מתוך, א"כ יוצא דופן שנימול לשמיני אמאי אינו נימול ביו"ט, הרי מצוותו בשמיני, ובשלמא מילה שלא בזמנה כיון שאין זמנה היום לא חשיב צורך היום כדי שיחשב צורך יו"ט, אבל יוצא דופן שנימול לשמיני הרי הוא צורך היום, וא"כ אמאי אינו נימול לשמיני ביו"ט. וברמב"ם (פ"א ממילה ה"ט) מבואר להדיא דיוצא דופן אין מילתו דוחה יו"ט, דכתב וכל מי שאינו דוחה את השבת אינו דוחה את יום טוב ראשון וכו', הרי להדיא דמילת יוצא דופן שאינו דוחה שבת אינו דוחה גם יו"ט.

יבואר אם שמיני דבני קטורה אינו אלא למולו משמיני ואילך

ואפשר לומר בזה, דהנה בחי' רבינו חיים הלוי (פ"א ממילה) כתב דהא דיוצא דופן נימול לשמיני הוא מדין מילת בני קטורה.

ובחי' חת"ס (שבת דף קל"ב ע"א קל"ד ע"ב) כתב דחלוק דין שמיני הנאמר במילת אברהם למילת שמיני הנאמר בפרשת תזריע, דבמילת אברהם כתוב "ובן שמונת ימים ימול לכם כל זכר וגו'", דהיינו דהדין שמונה אין זה דוקא בשמיני, אלא דהזמן מתחיל מיום השמיני ואילך, וכמו בפדיון הבן דהזמן מתחיל מיום שלושים, וליכא עדיפות ליום שלושים מימים שאח"כ, וכן נמי במילת אברהם ליכא דין דיום שמיני, אלא דמשמיני מתחיל הזמן, משא"כ בפרשת תזריע כתוב "וביום השמיני ימול בשר ערלתו", היינו דאיכא דין שמיני, והוי מצוה מיוחדת דשמיני, רק דאי לא מל בשמיני צריך למולו אחר זמנו, זת"ד.

וא"כ לפ"ז י"ל דליכא היתר דמתוך במילת יוצא דופן, דהרי מילת יוצא דופן שנימול לשמונה רק מדין מילת בני קטורה, אין דינו דוקא ביום השמיני, אלא שמצוותו מיום השמיני ואילך, וא"כ הוי כמילה שלא בזמנה שאינו צורך

² אכן לגבי נידון האחרונים במילה שלא בזמנה אם קודמת למילה בזמנה בדבר אברהם (ח"ב סי' ד' בסופו) כתב בזה"ל, ומ"מ לענין דינא במאי דקאימנן אם מילה שליב"ז קודמת למילה בזמנה, הנה אף כי לדעתי הדברים שאמרת נכונים הם, ומצאתי תנא רבא

בשמיני, שהרי כתב שאין מילתן דוחה שבת משום שרק מילת ישראל דוחה שבת, ומשמע שבלא"ה ה' מילת בני קטורה דחי שבת, ואי נימא דלא נאמר דין שמיני כלל במילת בני קטורה, לא שייך שידחה שבת כלל, דהא אין מצוותו דוקא ביום השמיני, וצ"ע.

בענין שיטת רש"י שמילה ביו"ט מותר משום קרא דביום אפי' בשבת ולא התירו משום מתוך

שהאריך בשיטת הרמב"ם, ובשעה"צ (סי' תקי"ח) כ' דיש מבוכה גדולה בדעת הרמב"ם] וא"כ להכי ליכא במילה התירא דמתוך, ועכ"פ רש"י ס"ל דליכא התירא דמתוך במילה, ולהכי הוצרך לומר דמילה בזמנה דוחה יו"ט מקרא דביום אפי' בשבת.

והעירני עוד ידידי הגאון ר' נעם אלימלך ארן שליט"א מחבר ספר הקלין שבדמאי, דיש לדחות הראי' מרש"י, דלעולם יש לומר דמורה רש"י שיש להתיר מילה ביו"ט משום מתוך, ומש"כ רש"י דמלין ביו"ט משום דכתיב ביום אפי' בשבת, הוצרך לזה, משום דבלאו האי קרא אין חיוב לעשות מילה דווקא בשמיני אלא משמיני ואילך, והוי כמילה שלא בזמנה שאינו חשוב מצוות היום להתירו לעשותו ביו"ט, דלא חשיב צורך היום, אבל אחר דכתיב ביום השמיני שמצוותו דווקא בשמיני, באמת איכא נמי התירא דמתוך. **ויש** לומר עוד, דרש"י כתב כן כדי להתיר מילה ביו"ט שחל בשבת, שאינו מותר משום מתוך.

ובגליון הקודם הבאנו שברש"י בשבת כתב דמילה בזמנה מותר ביו"ט דכתיב ביום אפי' בשבת, וכתבנו דנראה מדבריו דליכא התירא דמתוך במילה, דאי איכא התירא דמתוך לא היה צריך להביא קרא דביום אפי' בשבת. וביארנו דהרי התרומת הדשן כתב בדעת רש"י בשבת דף ק"ו דס"ל דמילה אסור בשבת משום מכה בפטיש, ובמכה בפטיש ליכא התירא דמתוך.

העירוני עוד, דרש"י ע"כ ס"ל דליכא הכא התירא דמתוך, שהרי רש"י ס"ל בביצה דף י"ב דמתוך שהותר לצורך הותרה אפילו שלא לצורך כלל, וא"כ לדבריו קשה אמאי מילה שלא בזמנה אין עושין אותה ביו"ט משום מתוך, וליכא למימר כמש"כ הרמב"ן דהוא משום שאין מצוותו היום, דהא לא בעי' צורך כלל, אלא ע"כ דס"ל לרש"י דבמילה אין היתר של מתוך כלל, והוא משום דמילה אסור משום מכה בפטיש, וכנ"ל.

עוד יש לומר, דס"ל לרש"י כשיטת הרמב"ם (פ"א מיו"ט ה"ד), שלא התירו משום מתוך אלא בהוצאה והבערה, [ויעוי' ובפרי חדש (סי' תצ"ה סעי' א')]

בענין יו"ט שחל בשבת אם אסור במלאכה גם מצד יו"ט

רק מלאכת עבודה, אבל אי נימא שביו"ט הותר מלאכה לצורך אוכל נפש, דהיינו שלצורך או"נ התירה התורה המלאכה ביו"ט, אפשר דבשבת דבלא"ה אסור במלאכה ליכא התירא דאוכל נפש משום יו"ט גם כן, ודמי ליוה"כ שחל בשבת שכתב באו"ש (הלכות שביתת עשור) שאין מצוות קידוש ביוה"כ שחל בשבת גם לחולה שיש בו סכנה שמותר בשביתת יין, כיון שקדושת יוה"כ חלה על השבת לפוטרו מקידוש, וא"כ הכי נמי יש לומר דקדושת השבת אוסרו להיו"ט במלאכת אוכל נפש.

בענין מה שהובא בשם הצפנת פענח דיו"ט שחל בשבת אין היתר של אוכל נפש והמבשל באותו יו"ט חייב מלקות גם על היו"ט.

נראה פשוט דאי נימא כמש"כ הרמב"ן (פרשת אמור) דהא דהותר מלאכת אוכל נפש ביו"ט הוא מקרא ד"כל מלאכת עבודה לא תעשו", ומלאכת אוכל נפש אינה מלאכת עבודה, וביו"ט לא נאסר אלא מלאכת עבודה, א"כ פשוט שגם ביו"ט שחל בשבת לא נאסר מלאכת אוכל נפש, שהרי לא נאסר בו

בדין עירוב תבשילין אם הוא מתיר רק מלאכות לצורך אכילה

וטעם הדבר משום דהוי הכנה ואינה מלאכה, ולזה אי"צ עירוב תבשילין, דהכנה לשבת החמורה טפי מותר לעשותה ביו"ט, ולכא"ל לפ"ז ה"ה דמות לגלול ואי"צ עירוב תבשילין משום דאינו מלאכה אלא הכנה, ואי"צ להתירו משום הואיל וחזי ליו"ט אי מקלעי ליה אורחים.

נמצא א"כ דדבר שהוא משום הכנה שרי לעשותו ביו"ט לשבת אפי' בלא עירוב תבשילין, אבל דבר שהוא מלאכה ואינו צורך אכילה אין ראייה להתיר מקיפול כלים דהוי הכנה ולא מלאכה, וא"כ כל דבר שהוא מלאכה ואינו צריך אכילה יהי' אסור לדברי המג"א ואפי' ע"י עירוב תבשילין.

ומה שמצינו דמותר להדיח כלים ביו"ט לשבת, אע"פ דהדחת כלים בכלל מלאכת מכה בפטיש היא, וכמש"כ הרמב"ם (פכ"ג משבת ה"ז ז'), 'אסור להדיח קערות ואלפסין וכיוצא בהן מפני שהוא כמתקן' א"כ הדיחן לאכול בהן סעודה אחרת באותה שבת, (והראב"ד שם נחלק דאינו אלא טרחא לחול), צ"ל דהוי מלאכה לצורך אכילה דאכול סעודת שבת באותן הכלים, אבל מלאכה שאינה לצורך אכילה אינה מותרת, ועירוב חצירות הוי כמלאכה ולא כהכנה בעלמא ולכן אסור לעשותו ביו"ט עבור השבת.

יבואר דמלאכה שיש פעמים שהיא לצורך אכילה ע"ת מתירה משא"כ מלאכה שאינה מתירה בפועל צורך אכילה אלא היא הותר גרידא דאין מועיל העירוב

אמנם דבר זה הוא פלא, דלפ"ז יהי' אסור להדליק נר ביו"ט עבור השבת אם אינו לצורך אכילה, וכגון מי שמדליק נר ביו"ט לשבת בכדי שיוכל ללמוד לאורו [באופנים המותרים ללמוד בשבת], דכיון דאינו צורך אכילה יהי' אסור, ולא שמענו כן.

ואפשר דדווקא עירובי חצירות שאני, דצורך זה נחשב שאינו צורך אכילה, כיון דמהות העירוב אינו צורך אכילה, שהרי יכול לאכול כל צורכו, אלא שיש לו אסור להוציא מרשות לרשות בלא עירוב, והעירוב חצירות מתקנו שיוכל להוציא, וא"כ שם המלאכה אינה צורך האכילה שנוצר עבור כך, אלא עיקרה הוא היתר, שמתיר את האיסור טלטול, ולהכי אינו נחשב מלאכה לצורך אכילה.

משא"כ לענין הדלקת הנר דמלאכה זו שייכת גם לצורך אכילה אם רוצה לבשל בו, לכן גם כשאנו צורך אכילה מותר ע"י עירוב תבשילין, דמלאכה שיש פעמים שהיא לצורך אכילה מותרת גם כשאנו צורך אכילה, אבל עירוב חצירות שכל מטרתו הוא היתר, ומה שיש בו צורך אכילה הוא תוצאה מן ההיתר, אינו מוגדר לצורך אכילה מצד עצמו, וכ"כ בחוש שני הלכות יו"ט, וצ"ע.

ושמעתי מידידי הגאון ר' מנחם לובין שליט"א דאפשר עוד לומר בזה, דמאחר

כתב השו"ע (סי' תקכ"ח ס"ב) יו"ט שחל להיות בער"ש, אין מערבין לא עירובי חצירות ולא עירובי תחומין, וברמ"א כתב, 'אפילו אם הניח ע"ת (ר"ן פ"ב דביצה)'. **ובמג"א** שם (סק"ב) הביא מהר"ן דטעמו משום שעירוב תבשילין אין מתיר אלא צרכי סעודה, אבל עירוב חצירות שאינו צורך סעודה אינו מתיר.

ועי' ברעק"א שם שכתב ליתן טעם אחר מ"ט לא שרי לעשות עירובי חצירות ביו"ט לשבת, משום דלא הותר על ידי עירוב תבשילין אלא דבר שמותר לעשותו ביו"ט לצורך עצמו, וגם צריך שיהי' ראוי לצורך היו"ט אם יבואו לו אורחים, ולכן עירובי חצירות שאינו ראוי ליום טוב כלל שהרי לצורך יו"ט בעינו שיעשה עירובי חצירות קודם יו"ט ואינו צורך היום כלל גם אם יהיו לו אורחים ולכן אינו מותר ע"י עירוב תבשילין.

האם מותר לגלול את הס"ת ביו"ט לצורך שבת

וברעק"א (סי' תרס"ז סעי' א') כתב לדייק מלשון השו"ע שם שכתב דאין לגלול את הס"ת משבת ליו"ט, ודקדק הרעק"א דמשמע דמשבת ליו"ט אין לגלול, אבל ביו"ט לשבת שרי, וכתב דבשלמא לטעמו שכתב דבענין שיהי' ראוי ליו"ט אי מקלעי ליה אורחים, הכ"נ שייך דבר זה בגלילת ס"ת שמה יבואו אורחים שירצו ללמוד מאותו מקום, אבל לטעם המג"א שכתב דהיתר עירוב תבשילין הוא רק לצורכי אכילה ולכן אינו מתיר לערב עירובי חצירות א"כ הכ"נ לא יהי' מותר לגלול את הס"ת ביו"ט לשבת דהוי הכנה שאינה לצורך יו"ט.

אמנם הגרעק"א במקו"א (סי' ש"ב סעי' ג') כתב להוכיח מהא דשרי להציע מטות ביו"ט לשבת, דבשבת (דף ק"ג ע"א) נחלקו ר' ישמעאל ור' עקיבא אי מקפלין את הכלים ומציעין את המטות מיוה"כ לשבת ואם חלבי שבת קרבים ביוה"כ, דר' ישמעאל ס"ל דקדושת שבת חמירא ולכן מציעין מיוה"כ לשבת וחלבי שבת קרבין ביוה"כ, ור"ע סבר דקדושת שבת חמירא ולכן אין מציעין ואין קרבין, ועד כאן לא נחלקו אלא לענין יוה"כ ושבת, אבל לענין יו"ט ושבת הכל מודים דקדושת שבת חמירא ביו"ט וא"כ לכו"ע מקפלין ומציעין המטות ביו"ט לשבת.

וכתב שם הגרעק"א דאח"כ ראה בא"ר (סק"ח) שהביא דברי הרש"ל שכתב בשם מהר"ש דטליתים חדשים שרי לקפל ביום טוב שחל להיות בער"ש כשעשה עירוב תבשילין, וכתב הגרעק"א על כך, דנראה כי גם בלא עשה עירוב תבשילין שרי כמו מיוה"כ לשבת לר' ישמעאל, ועיין לדברי המג"א דלעיל ולמש"כ הוא על דבריו.

ולכא"ו כוונתו, דלהמג"א בלא"כ אין מועיל עירוב תבשילין אמידי דאינו צורך אכילה, וא"כ על כרחך דקיפול כלים והצעת המיטות שרי גם בלא עירוב תבשילין.

ולחרמב"ם נראה שלא הצריכו עירוב תבשילין אלא למלאכת בישול ואפיה אבל להדלקת הנר אי"צ לערב, ונראה דה"ה לשאר מלאכות לא הצריכו ע"ת, שהרי עיקר הגזירה הוא שיאמרו מיו"ט לשבת אינו מבשיל כ"ש מיו"ט לחול, אבל שאר צרכיו לא גזרו בזה, וכן נראה בב"י, וא"כ להרמב"ם ודעמיה שפיר יכול להוציא מרשות לרשות גם

מדי שאינו צורך אכילה, ולהדליק הנר שלא לצורך אכילה גם בלא ע"ת. ואע"פ שהראשונים נחלקו עליו בזה, אבל בזה שעשה ע"ת, אלא דלשיטת הר"ן לא מהני לדבר שאינו צורך אכילה, כיון שברע"א ביאר דברי השו"ע שלא כדברי הר"ן, אפשר דסמכין עליה בשאר מלאכות, ואכתי צ"ע.

מידת השמח בחלקו בעניני רוחניות

מופלא¹⁰, כי אילו היה קרח עומד בנסיון ולא היה מקהיל את העדה אלא מקבל את תפקידו ומקיימו בשלימותו ושמח בחלקו, היה זוכה להיות 'לוי גדול' כמו שיש 'כהן גדול', ושאיתו למדריגה גבוהה לא היתה שבה ריקם, אבל כיון שנחסר לו במידת שמח בחלקו ובא לקבל את הגדולה שלא כדת הפסיד הכל.

ויש מכאן מוסר השכל, לדעת - לא להידחק, היינו שיש לכל אחד זמנים שצריך הוא להשתמש במידת השמח בחלקו, גם בעניני רוחניות, בין לענין שמחה בכל דבר לימוד ודבר חידוש שקיבל ושמע, להעריך לעצמו כמו גדול עשיר וזכיותו שזכה להתעלות בעוד ידיעה יקרה בתורה, ודבר זה נותן אושר לאדם, ומלבד זאת לא לדחוף עצמו למדריגות ותפקידים שלא נשלחו לו משמיא אלא להיות שמח בחלקו, כי מה שגזר עליו יבוא לו מכל מקום, ועל ידי שהוא דוחף עצמו הוא נדחף ומפסיד מדרגתו.

ובגמ' בברכות (דף ל"ד ע"א) איתא לענין ש"ץ שטעה וימנו אחר תחתיו, שאותו שמבקשים ממנו להיות ש"ץ במקום הטועה לא יהי' סרבן באותה שעה, ומשמע דבזמן אחר יהי' סרבן, ובפשוטו הכוונה למה שאמרו כי מי שמבקשים ממנו להיות ש"ץ יש לו לסרב תחילה ואם לא הוא דומה לתבשיל שאין בו מלח, אבל מ"מ יש כאן רמז דבעלמא צריך להיות סרבן ולא להיות מסרב אלא סרבן דהיינו שהוא תמיד מסרב לגשת אל הקדש להתגדל על הציבור.

ובדומה למה שאמרו (בב"מ דף ל"ג ע"א) לגבי מצוות עזוב תעזוב עמו להקים חמור חבירו שנפל, ואמרו, רובין ולא רבצין, דאם הוא רגיל בכך א"צ להקימו, וכה"ג צריך להיות סרבן, שרגיל בכך עד שנקרא כן וזאת היא מהותו, דמסרב לכל דבר גדולה שמביאים לו¹¹.

ובעירובין (דף י"ג ע"ב) איתא 'ללמדך שכל המשפיל עצמו הקב"ה מגביהו וכל המגביה עצמו הקב"ה משפילו, כל המחזיר על הגדולה גדולה בורחת ממנו וכל הבורח מן הגדולה גדולה מחזרת אחריו, וכל הדוחק את השעה שעה דוחקתו וכל הנדחה מפני שעה שעה עומדת לו'.

ומבואר מכל זה דמדת השמח בחלקו הוא גם ברוחניות, וצריך שיהי' לאדם שמחה גדולה כל כך בכל לימוד, אם הצליח ללמוד שעה ברציפות ואם הצליח להבין תוספות אחד, הכל צריך להביא את האדם לשמחה, ולא להרגיש עצבות ודכדוך על מה שלא השלים כל הלימוד שרצה ללמוד, על אף שבאמת צריך לשאוף לעלייה מתמדת.

ומאידך צריך להיות סרבן, להיות שמח בחלקו בתפקיד שהקב"ה סובב את האדם להיות שם, באותו המקום שהוא מונח בו להשלים תפקידו בשלימות, להיות סרבן, הסרבנים הגדולים היו משה ואהרן, משה רבינו אמר כמה פעמים שלח נא ביד תשלח, ומשה אמר לאהרן קרב אל המזבח, הסרבנים זכו לכל הגדולה, ואילו מי שדוחף את עצמו הא נדחף לחוץ.

ונזכה להיות תלמידי חכמים גדולים עושים נחת רות ליוצרנו כל הימים, ולהיות בדרך עלייה מתמדת מתוך שמחה על עמידתנו לפני ד' לשרתו ולעבדו.

את חסרונם ואת מעוט ערכו לא יהי' בכוחו להתקדם לאותם המדריגות שהוא משתוקק ושואף אליהם.

וכבר הובא בגליון העבר מש"כ הגר"א לפרש בפירושו המקרא במשלי (פ"ט ו') 'כל ימי עני רעים וטוב לב משתה תמיד', בזה"ל, 'כמ"ש חז"ל (אבות פ"ד מ"א) איזהו עשיר השמח בחלקו, וא"כ העני הוא מי שנפשו רחבה שאינו מסתפק בכל אשר לו, וכל חללי דעלמא לא יספיקו בדעתו, ולכן כל ימיו רעים, כי אינו באפשרי שימלא כל חפצו וימלא דעתו, כמ"ש אין אדם מת וחצי תאוותו בידו, אבל טוב לב משתה תמיד, אבל מי שמספיק במה שיש לו, לבו שמח תמיד, כמו האיש אשר משתה בביתו, שלבו שמח בעת שהוא שותי יין וכו' עכ"ל.

והיינו כי עני הוא מי שאינו שמח בחלקו, ומחמת שאינו שמח בחלקו הרי הוא מרגיש שהוא נחסר, ואפי' אם עשיר גדול מאוד שאין בכל העולם כמותו מ"מ לפני רוב עושרו הרי הוא משתוקק לכפלים, וכמו שאמרו יש לו מנה רוצה מאתם, ונמצא א"כ כי הוא מרגיש חסר יותר מכל בני האדם שהרי לפי רוב עושרו כן גדול חסרונם, אבל השמח בחלקו אפי' אם אין בידו ממון מ"מ הוא טוב לב מחמת שלא חסר לו מאומה ושמח בחלקו, אבל המבקש ומתאוה למה שאין בידו, כל ימיו רעים.

וגם ברוחניות כן, שצריכים גם למידת השמח בחלקו, לשמוח בכל לימוד שאדם לומד, בכל פסוק ובכל גמרא, וצריך לשמוח בו וכן פירש הגר"א באחד מקניני התורה ושמעתי כי מרן הרב שך זצ"ל היה רגיל ללמוד מאחר סעודת שבת בימות הקיץ במרפסת ביתו בקול ובניגון מתוק גמ' רש"י כארבעים וחמישים דף גמ' ואמר ר' שמואל רוזנבסקי זצ"ל למרן הרב שך זצ"ל כי הלימוד בשבת גמ' רש"י הוא תענוג נפלא, והשיב לו הרב שך דגם לימוד הגמ' לבד הוא תענוג נפלא ומתוק מאוד, וגדולים אלו היו מתמתקים בלימוד הגמ' הרבה אפי' בלא חידושים, וגם אנחנו יכולים ליהנות מכל לימוד שאנו למדים ולהתמתק בו.

מידת השמח בחלקו ברוחניות מעמידה את האדם במצב של סרבן ולא נדחף לגדולה

והנה קרח הקהיל את כל העדה על משה ואהרן, ואח"כ משה רבינו אמר לו 'ויאמר משה אל קרח שמעו נא בני לוי, המעט מכם כי הבדיל אלקי ישראל אתכם מעדת ישראל להקריב אתכם אליו לעבוד את עבדת משכן ד' ולעמוד לפני העדה לשרתם, ויקרב אתך ואת כל אחיך בני לוי אתך ובקשתם גם כהנה'.

והיינו כי משה רבינו אמר לו להיות שמח בחלקו, ואע"פ שעל עצם הדבר שאמר 'רב לכם בני לוי' הקב"ה דדקדק עמו (כמבואר בסוטה דף י"ג ע"ב), אבל בודאי שלא היה לו להקהיל את העדה ולעשות מחלוקת עבור השררה, כי אם הביאו הקב"ה למדריגתו עליו להיות שמח שמחה גדולה מאוד בחלקו אשר נתן לו אלוקים, ולעשות תפקידו בשלימות.

ובשפ"א כתב בשם זקינו החידושי הרי"ם דבר

איתא בנדרים (דף נ' ע"א) מעשה דר"ע, דאיתקדשת ליה ברתיא דכלבא שבוע, שמע כלבא שבוע אדרה הנאה מכל נכסיה, אזלא ואיתנסובה ליה בסיתוא, הוה גנו בי תיבנא, הוה קא מנקיט ליה תיבנא מן מזיזה אמר לה אי הווי לי רמינא לך ירושלים דדהבא, אתא אליהו אידמי להון כאנשא וקא קרי אבבא אמר להו הבו לי פורתא דתיבנא דילדת אתתני ולית לי מידעם לאגונה, אמר לה ר' עקיבא לאנתתיה חזי גברא דאפילו תיבנא לא אית ליה, אמרה ליה זיל הוי בי רב וכו' ע"כ.

כשראתה אשת ר"ע כי יש בו מידת 'השמח בחלקו' אמרה לו ללמוד תורה ולא חששה שתחלש דעתו

ושמעתי להעיר, שאליהו בקש תבן ור' עקיבא אמר ראי אדם שאפי' תבן אין לו ואז אמרה לו לך ללמוד תורה, ולא אמרו מה היה בסופו של אותו עני ומשמע דהיה המעשה עם אליהו רק לצורך הדבר שאשתו תאמר לו לך ללמוד תורה, ועוד צריך ביאור מדוע מיד כשנישאת לו לא אמרה לו זיל הוי בית רב ודווקא כעת אמרה לו כן.

ונראה שאשתו של ר"ע נשאה לו כיון שהיה צנוע ומועיל ויש בכוחו לגדול בתורה, אבל היא חששה לשלחו ללמוד תורה, שהרי היה כבר בן מ' שנה, וכשיבוא ללמוד תורה ויראה צעירים הרבה ממנו שיודעים את כל התורה ויהא נשבר לבו בקרבו וינזק מכך ויבוא לחלישות הדעת גדולה.

ולכן הזמין הקב"ה את אליהו לבוא לפתחם וראתה שהגם שהיה בעניניו גדולה עד כדי כך שלא היה להם אלא תבן והיה צריך ללקט את התבן משערותיה, מ"מ כשראה מי שאין לו אפי' תבן אמר ראי את עשרינו, אנחנו יש לנו תבן, וראתה שיש לו את המידה של שמח בחלקו, ומי שיש לו מדה זו יכול להתחיל ללמוד תורה גם כשהוא בן מ' שנה, שהרי כשיבא ללמוד תורה ויזכה לדעת פסוק בחומש יהא שמח לבו ויאמר יש שאינם יודעים אפי' פסוק חומש וכך יזכה להתעלות הרבה במדה זו, והגר"א כתב שגם בתורה צריך מדת שמח בחלקו.

על אף שצריכים להיות בבחינת 'בשמים ממעל' מ"מ גם ברוחניות צריכים להיות שמח בחלקו

ואע"פ שבודאי צריכים לשאוף לעלייה למדריגות גבוהות ולא להסתפק במועט לבד, וגם זה היה במעשה דרבי עקיבא שאמר לה אי הווי לי הוה רמינא לך ירושלים של זהב, ולא בכדי נכתב דבר זה בגמ' אלא ללמד שהיה מושלם גם בשאיפות גדולות, ודורשי רשומות אמרו כי הדבר נרמז במש"כ 'בשמים ממעל ועל הארץ מתחת', כי לעניני רוחניות - בשמים צריכים להיות ממעל, להתבונן על מה שיש יותר שלימות ודרגות גבוהות יותר ולא הסתפק במועט, ובעניני הארץ, בעניני הגשמיות להסתכל על מתחת על אלו שיש להם פחות ממה שיש לו ולהסתפק במה שיש בידו.

אבל מ"מ צריכים גם למידת השמח בחלקו, כי אם אין לו הנאה ושמחה בתורה שלמד ובכל דבר הוא רואה רק

¹⁰ ואף שצריך להיות נביא לומר דבר זה, מ"מ חכם עדיף מנביא, ואילו היו אומרים כן בשם הגר"א היו מקבלים כן מיד, וצריכים לדעת כי גדלותם של החידושי הרי"ם והשפ"א היתה גדולה למאוד, ואין לנו מושג בגודל גדלותם וגבורתם בתורה הקד'.

¹¹ ובספר מנחת תודה להגאון ר' גדליה הויגסברג שליט"א, כתב כי מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל סיפר שהיה רגיל ללמוד עם חברותא ת"ח מופלא והיה אותו הת"ח נרדם לפעמים בזמן הלימוד [שהיו לומדים קודם הנין] והרגיש בזה שלא בנוח, ואמר